

**PÓŻNOŚREDNIOWIECZNA I NOWOŻYTNA CERAMIKA
KAMIONKOWA Z POSESJI PRZY UL. KS. POSADZEGO 5
W POZNANIU – Z BADAŃ PRZEPROWADZONYCH
W LATACH 2010–2011**

LATE MEDIEVAL AND MODERN STONEWARE RECOVERED
DURING 2010–2011 EXCAVATIONS AT UL. KS. POSADZEGO 5,
POZNAŃ

Andrzej Kowalczyk

Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Dziekanowice 32, 62-261 Lednogóra
akow@interia.eu

ABSTRACT. This paper examines stoneware recovered during 2010–2011 excavations at ul. Ks. Posadzego 5, Poznań. The assemblage consists of 128 potsherds. Recognised and analysed were fragments of economic containers, sherds of mineral water bottles, plates produced in central-west England, vessels from Trzebiel, Bolesławiec and Waldenburg as well as Lusatian stoneware.

KEY WORDS: late medieval and modern stoneware, Poznań, Lusatian stoneware, Bolesławiec stoneware

Późnośredniowieczna i nowożytna ceramika kamionkowa nie jest często znajdowana w Poznaniu. Do połowy XVIII w. brak jakichkolwiek przesłanek, aby była przedmiotem zorganizowanego handlu na terenie Wielkopolski. Docierała wraz z nowymi osadnikami, przywożona była przez mieszkańców Poznania z wyjazdów do miast nadmorskich, śląskich i innych, na przykład niemieckich, na własny użytek i jako podarunki. Dzbany, kubki, pucharki i kufle kamionkowe wyróżniały się spośród zwykłych naczyń jakością wykonania i zastosowaną dekoracją, z pewnością zaliczały się do wyrobów ekskluzywnych (Kowalczyk 2014).

Na terenie Poznania późnośredniowieczna i nowożytna ceramika kamionkowa odnajdowana bywa w obrębie średniowiecznych murów miejskich i najbliższych najstarszych przedmieść, także na Chwaliszewie, Ostrowie Tumskim, Śródce oraz Ostrówku. Największe ilości ceramiki kamionkowej odkopywane są w obrębie średniowiecznych fos, kanałów oraz zasilających je rzek i terenów położonych najbliżej Starego Miasta, stanowiących kiedyś nieużytki, bagna i łąki (Kowalczyk 2014, s. 174 i n.). To tam trafiały śmieci z centrum Poznania. Istniał wręcz obowiązek wrzucania nieczystości nocą do fos (Kaniecki 2004, s. 221). W obawie przed powodzią gruzem i śmieciami podwyższano najniżej położone tereny miasta, zwiększając obszar pod nową zabudowę.

W podobnym kontekście odkryty został zbiór fragmentów naczyń kamionkowych w trakcie badań wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 2010–2011 na posesji przy ul. ks. Posadzego 5 w związku z budową Rezerwatu Archeologicznego Genius Loci¹. Okazy zarejestrowano w warstwach powstałych na skutek wysypywania przez mieszkańców centralnej i północnej części Ostrowa Tumskiego wszelkich śmieci, najprawdopodobniej począwszy od XV w., za zewnętrzny skłon reliktywów wału wczesnośredniowiecznego i mur obronny wybudowany za rządów biskupa Jana Lubrańskiego (por. Miazga i in. 2012, s. 43, 53; por. Antowska-Gorączniak 2013, s. 43–51; por. Dębski 2013, s. 151–152).

Jest to już kolejny zbiór ceramiki kamionkowej wyeksplorowanej na tej posesji. Ze stłuczki naczyniowej z badań przeprowadzonych w latach 2001–2006 wydzielono i opracowano 30 ułamków naczyń kamionkowych datowanych na XV–XVIII w. Zespół stanowiły wyroby z Trzebiela, Mużakowa, Waldenburga, grupa Falkego oraz fragmenty butelek po wodach mineralnych (Miazga i in. 2012, s. 50–52; Kowalczyk 2014, s. 84–85).

Z badań przeprowadzonych w 2009–2010 r. w skład stłuczki naczyniowej (liczącej prawie 9 tys. ułamków) weszło 81 fragmentów późnośredniowiecznej i nowożytnej ceramiki kamionkowej oraz 155 okazów kamionki XIX- i XX-wiecznej, tzw. fabrycznej. W zespole rozpoznano kamionkę z Bolesławca, Trzebiela, Mużakowa, Westerwaldu i Waldenburga (Dębski 2013, s. 61, 139–147).

Zbiór będący tematem opracowania (z badań przeprowadzonych w latach 2010–2011) tworzy 128 fragmentów, z czego 92 ułamki to części pojemników gospodarczych, datowanych na XIX–XX w. Okazy wyeksplorowane w warstwie I z zewnątrz pokrywa warstwa brązowego szkliwa ziemnego, od wewnątrz oliwkowego ołowiowego lub białego skaleninowego.

12 ułamków reprezentuje butelki po wodach mineralnych, 11 stanowi części pojemnika wytoczonego w XIX w., który był opakowaniem wody mineralnej z czeskiego kurortu Mariánské Lázně w kraju karłowarskim (Kowalczyk 2012,

¹ Za udostępnienie ceramiki kamionkowej składam serdeczne podziękowania kierownikowi badań mgr Oldze Antowskiej-Gorączniak.

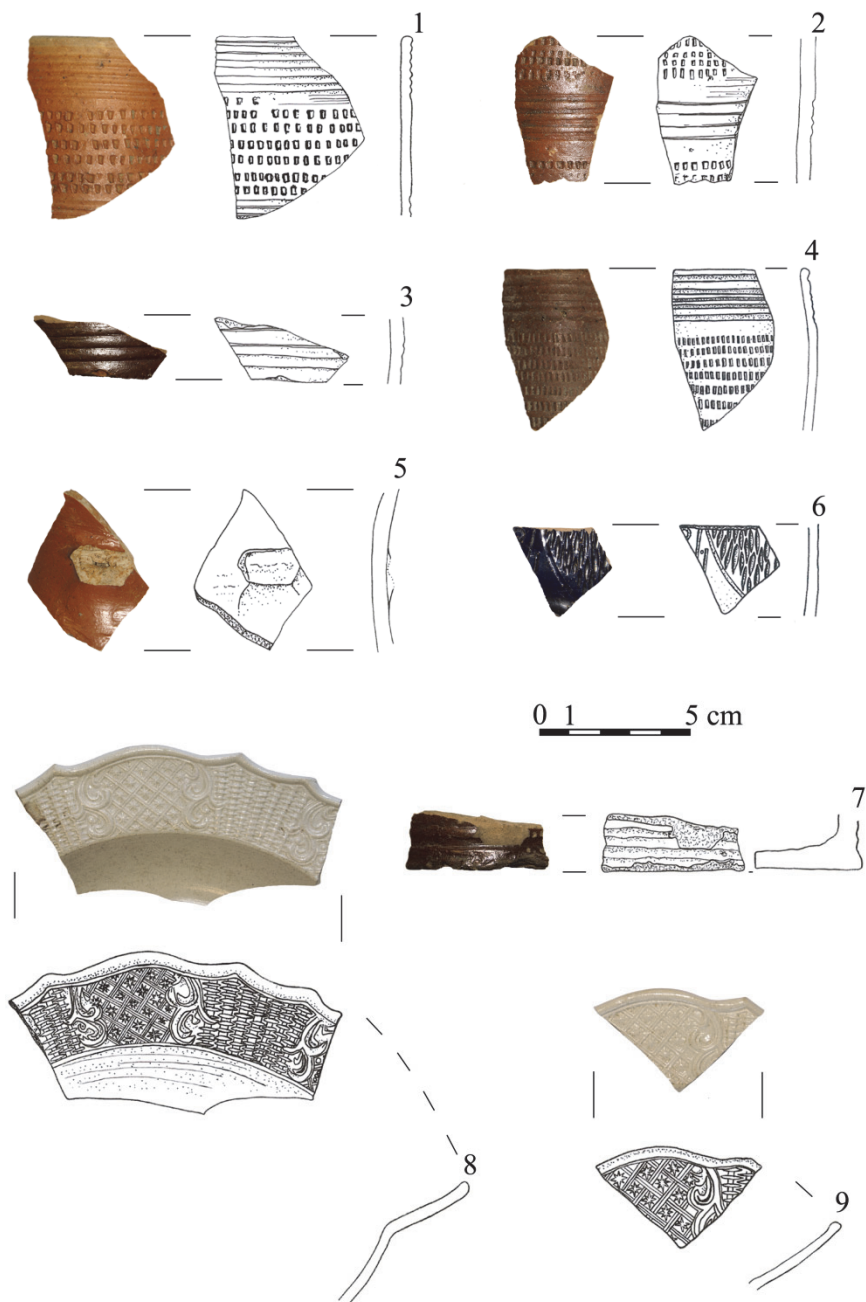
s. 151–152). Butelka ma lekko wklęsłe dno o szerokości 7,1 cm, ze śladami odcinania od tarczy koła garncarskiego. Przejście w cylindryczny brzusec jest zaakcentowane pierścieniową obwolutą. Górna partia brzuśca jest silnie zwężona w krótką szyjkę zakończoną pogrubionym wylewem. Na jednym fragmencie zachowała się część odcisniętej stemplem sygnatury. Przełam o grubości 0,6 cm jest spieczony, jednobarwny, jasnosiwym (RAL 1013²). Powierzchnia wewnętrzna siwa (RAL 9002), zewnętrzna pomarańczowa (RAL 1011), pokryta szkliwem solnym.

Jeden fragment pochodzi z butelki, w której w XVIII w. przywieziono wodę mineralną z Niederselters (Hesja). Pojemnik miał lekko wklęsłe dno, brzusec nieznacznie wydęty mniej więcej w połowie wysokości formy, w górnej partii zwężał się, przechodząc w wąską szyjkę zakończoną lekko pogrubionym i zaokrąglonym wylewem. Na ułamku zachowała się część sygnatury podkreślona pierścieniem namalowanym kobaltem (Kowalczyk 2012, s. 145). Okaz ma spieczony, jednobarwny, siwy (RAL 7044) przełam o grubości 0,5 cm. Powierzchnia wewnętrzna jasnopomarańczowa (RAL 3012), zewnętrzna jasnosiwa (RAL 7035), pokryta szkliwem solnym.

W warstwie I–II wyeksplorowano dwa fragmenty talerzy kamionkowych wyprodukowanych w latach 1740–1770 w hrabstwie Staffordshire w środkowo-zachodniej Anglii. Niewykluczone, że okazy o nr. inw. 99w/10 i 43w/10 stanowią części jednego talerza o niezbyt głębokim wrębie (ryc. 1:8, 9). Naczynie o średnicy 23 cm wymodelowane w formie gipsowej miało lekko wklęsłe, nieornamentowane lustro. Kołnierz był w całości pokryty wypukłym zdobieniem w postaci naprzemiennych paneli zawierających: gwiazdki w kratkach, motyw plecionki (wiklinowej) i kropki umieszczone w kratkach. Motyw w terminologii angielskiej zwany jest *dot, diaper and basket*. Brzeg w stylu barokowym, ukształtowany faliście, pogrubiony i zaokrąglony. Fragmenty posiadają spieczony, jednobarwny, biały (RAL 9010) przełam o grubości 0,3–0,4 cm. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna barwy białej (RAL 9010), z bardzo drobnymi czarnymi przebarwieniami, pokryta jest przezroczystym szkliwem solnym.

W zbiorze rozpoznano fragment brzuśca dzbana wyprodukowanego w XVII w. w Trzebielu (nr inw. 150w/10; ryc. 1:6). Ułamkowy stan zachowania uniemożliwia szczegółowe opisanie formy. Pojemnik wytoczono z masy garncarskiej – gliny schudzonej niewielką ilością bardzo drobnoziarnistego piasku. Powierzchnię zewnętrzną brzuśca zdobi motyw sieciowy, linie ryte oraz odcisk kółka o wklęsłych brzegach. Okaz z zewnątrz pokryty jest ciemnoniebieskim (RAL 5011) kobaltem i przezroczystym szkliwem solnym. Powierzchnia wewnętrzna pomarańczowa (RAL 3012), podobne jak spieczony, niemuszelnkowy przełam, o grubości 0,3 cm. Naczynie wypalono w atmosferze utleniającej.

² W celu precyzyjnego ustalenia kolorów wykorzystano system oznaczania barw RAL (RAL 2007).

Ryc. 1. Poznań, ul. Posadzego 5. Ceramika kamionkowa, 1–4, 7 – kamionka lużycka, 5 – z Waldenburga, 6 – z Trzebiela, 8, 9 – ze środkowo-zachodniej Anglii (A. Kowalczyk, na podstawie rys. J. Guźniczak)

Fig. 1. Poznań, ul. Posadzego 5. Stoneware, 1–4, 7 – Lusatian stoneware, 5 – Waldenburg, 6 – Trzebiel, 8, 9 – mid-west England (prepared by A. Kowalczyk, based on drawings by J. Guźniczak)

15 fragmentów reprezentuje pojemniki bolesławieckie, datowane na 2. poł. XVI–XVII w. Okazy stanowią części co najmniej 4 naczyń i 1 pokrywki. Wszystkie wytoczone są z masy garncarskiej – dobrze przygotowanej gliny o niskiej zawartości żelaza, schudzonej niewielką ilością bardzo drobnoziarnistego piasku. W trakcie wypału w atmosferze redukcyjnej uzyskały spieczone lub lekko spieczone niemu-szelkowate przełamy. Na powierzchni zewnętrznej pokryte są szkliwem ziemnym. Przez niektórych badaczy zaliczane są do wyrobów protokamionkowych.

W warstwie I–II datowanej na XVIII–XIX w.³ odkryto fragment taśmowatego ucha o podniesionych brzegach, grubości 0,7 cm i szerokości 2,9 cm (nr inw. 118w/10; ryc. 2:3). Okaz pokryty jest szkliwem ziemnym barwy brązowej (RAL 8015). Ma spieczony, jednobarwny, siwy przełam (RAL 7030). Stanowi część dzbana, najprawdopodobniej o baniastym brzuścu.

W warstwie III datowanej na XVII w. odkryto 10 fragmentów (nr inw. 67w/10), stanowiących części 3 pojemników wyprodukowanych w Bolesławcu w drugiej poł. XVI–XVII w.

Siedem ułamek (2 dna i 5 brzuśców) to części jednego dzbana. Pojemnik miał lekko wklęsłe dno (z zewnątrz ze śladami wycierania szkliwa ziemnego) o niskiej stopce, stożkowato rozszerzającej się ku krawędzi (ryc. 2:6). Brzusiec wydęty, brak fragmentów górnej części naczynia uniemożliwia opisanie jego wyglądu. Powierzchnia zewnętrzna nieornamentowana, w całości pokryta brązowym (RAL 8015) szkliwem ziemnym. Jednobarwny, jasnosiuwy (RAL 9002), spieczony przełam o grubości 0,4–0,3 cm. Na zewnętrznej stronie dna stwierdzono ślad po krawędzi wylewu innego naczynia lub podkładce, na której w komorze pieca garncarskiego ustawiony był opisywany dzban. Powierzchnia wewnętrzna identycznej barwy jak przełam.

W warstwie III odkryto także fragment dolnej części naczynia kolbowatego (ryc. 2:4). Pojemnik ma lekko wklęsłe dno (o szerokości 5,3 cm), wydzielone z korpusu wyraźnym załomem tworzącym niską stopkę. Korpus jest stożkowaty, lekko zwężający się ku górze. Niezachowana środkowa partia, jak świadczą analogie z Bolesławca (Glinkowska i in. 2012, s. 64–65), zdobiona była jedną lub dwoma poziomymi liniami rytymi. Wylew najprawdopodobniej wymodelowany z korpusu był silnie wywinięty na zewnątrz, o krawędzi lekko pogrubionej i zaokrąglonej. Powierzchnia zewnętrzna nieornamentowana wraz z dnem w całości pokryta szkliwem ziemnym o barwie brązowej (RAL 8012). Przełam lekko spieczony, jednobarwny, jasnosiuwy (RAL 7047). Identyczną barwę posiada powierzchnia wewnętrzna. Na krawędzi dna odnotowano ślad najprawdopodobniej przywaru szkliwa innego wyrobu ułożonego w piecu przy opisywanym okazie. Naczynia kolbowate o dnach szkliwionych umieszczano w piecu garncarskim w pozycji leżącej, o czym świadczą przebarwienia szkliwa na korpusie naczyń, powstałe po ułożeniu pojemni-

³ Datowanie warstw wykonała mgr Olga Antowska-Gorączniak.

ków na specjalnych podstawkach (Glinkowska i in. 2012, s. 65). Takie przebarwienie odnotowano również na opisywanym okazie.

W warstwie III wyeksplorowano również fragment pokrywki kamionkowej wyklejonej w większą całość z dwóch ułamków (ryc. 2:5). Pokrywka była niska ze ściankami nieznacznie wysklepionymi w kierunku centralnie umieszczonego uchwytu. Posiadała cylindryczny, lekko zwężający się kołnierz wpuszczany do wnętrza naczynia, stabilizujący pokrywkę. Powierzchnia zewnętrzna fragmentu wraz z kołnierzem pokryta jest brązowym (RAL 8011) szkliwem ziemnym oraz na krawędziach zewnętrznych i kołnierzu najprawdopodobniej szkliwem popiołowym. Przełam o grubości 0,3–0,4 cm jest lekko spieczony, jednobarwny, jasnosiywy (RAL 7035). Powierzchnia wewnętrzna barwy siwej (RAL 7044).

W warstwie IVa datowanej na koniec XVI–pocz. XVII w. zarejestrowano 4 fragmenty ceramiki kamionkowej (nr inw. 69w/10). Trzy stanowią części jednego dzbana, dwa z nich wyklejono w większą całość. Pojemnik miał płaskie lub lekko wklęsłe dno najprawdopodobniej przechodzące pierścieniowatą stopką w szeroki brzusec o największej wydętości umieszczonej nieco poniżej połowy wysokości naczynia. Przejście brzuśca w wysoką szyjkę podkreślone zostało wymodelowaną listwą plastyczną. Szyjka delikatnie zwęża się ku prostemu wylewowi o zaokrąglonej krawędzi, podkreślonemu z zewnątrz poziomą bruzdą (ryc. 2:2). Do brzuśca w jego największej wydętości i do szyjki przymocowane było zazwyczaj taśmowate ucho o podniesionych brzegach. Brzusec pojemnika w całości pokryto ornamentem radełkowym w postaci odcisniętych pionowych kresek (o wymiarach 0,1 × 0,4 cm) ułożonych w poziome pasy. Powierzchnię zewnętrzną i wewnętrzną (od wylewu po szyjkę) pokryto szkliwem ziemnym o barwie ciemnobrązowej (RAL 8015). Powierzchnia wewnętrzna jasnosiwa (RAL 7044), podobnie jak spieczony przełam o grubości 0,4 cm.

Czwarty fragment z warstwy IVa stanowi górną część dzbana o formie zbliżonej do wyżej opisanej (ryc. 2:1). Pojemnik miał szeroki brzusec o największej wydętości umieszczonej nieco poniżej połowy wysokości naczynia. Przejście brzuśca w wysoką szyjkę podkreślone zostało wymodelowaną listwą plastyczną. Szyjka delikatnie zwęża się ku pogrubionemu wylewowi o zaokrąglonych krawędziach, podkreślonemu z zewnątrz poziomą bruzdą. Na powierzchni zewnętrznej dzbana zastosowano ornament wymalowany szkliwem ziemnym o barwie ciemnobrązowej (RAL 8015), naniesiony pędzlem na czerep. Szyjkę zdobi namalowana pozioma linia falista, brzusec zaś motyw jodełki z kropkami nad bocznymi kreskami. Powierzchnie zewnętrzna i wewnętrzna jasnosiwe (RAL 7035), podobnie jak spieczony przełam o grubości 0,35 cm.

W zbiorze słuczki naczyniowej z warstwy IVb datowanej na XVI w. rozpoznano fragment szyjki z mocowaniem ucha (o nr. inw. 70w/10) stanowiący część dzbana kamionkowego wyprodukowane w Waldenburgu (ryc. 1:5). Ułamkowy stan zachowania uniemożliwia opisanie formy, z której pochodzi. Okaz wykonano z bardzo

dobrze przygotowanej masy garncarskiej. Silnie spieczony, muszelkowaty przełam ma barwę jasnożółtą (RAL 1015) i powierzchnię wewnętrzną identycznego koloru. Powierzchnia wewnętrzna jasnobrązowa (RAL 8001), pokryta przezroczystym, błyszczącym szkliwem solnym.

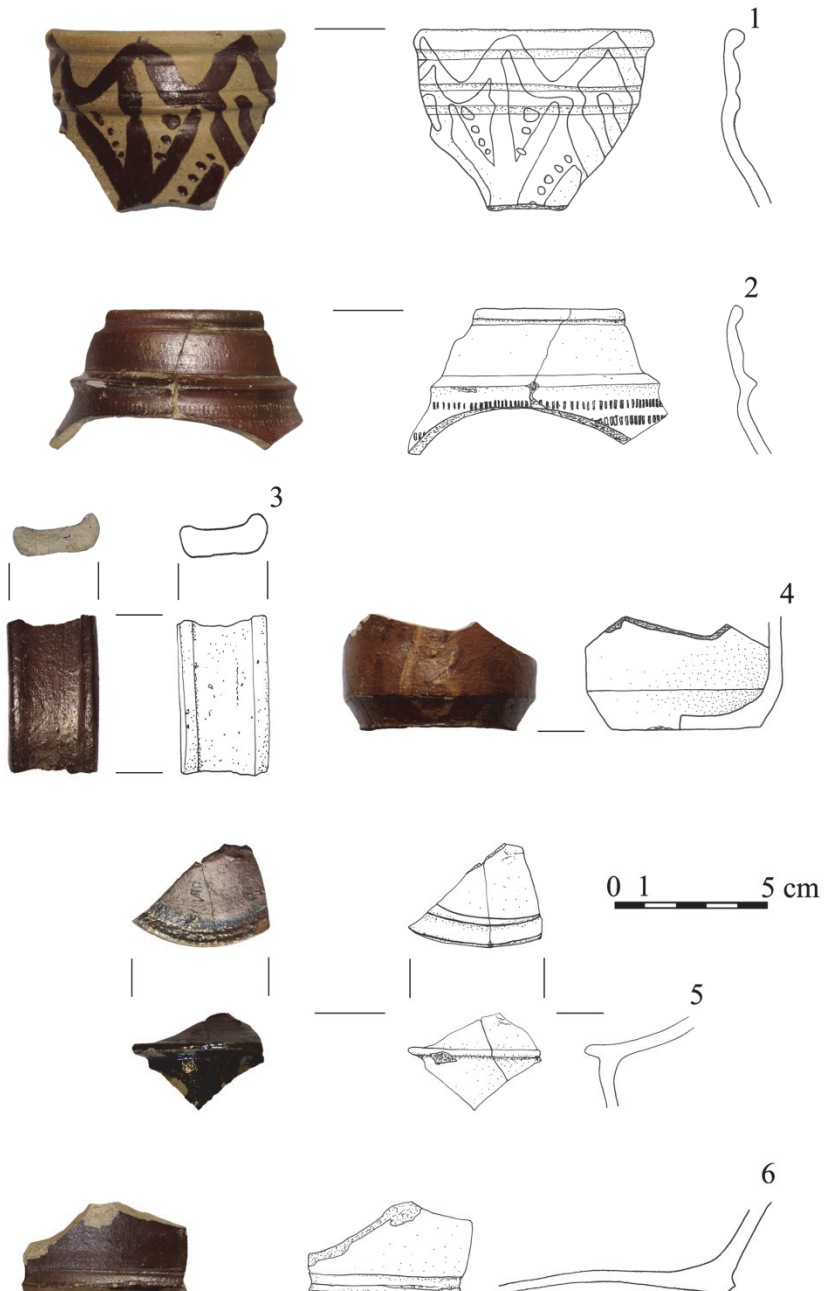
Ostatnią grupę tworzy 5 fragmentów zaklasyfikowanych do kamionki lużyckiej. Okazy stanowią wyłącznie części cylindrycznych kubków, wytoczonych z glin o niskiej zawartości żelaza, z domieszką niewielkiej ilości drobnoziarnistego piasku. W wyniku wypału w atmosferze utleniającej uzyskały jasne, lekko spieczone, niemuszelkowate przełamy.

Fragment wylewu (o nr. inw. 128w/10) wyeksplorowany w warstwie IV datowanej na koniec XV–początek XVI w. to część smukłego kubka o cylindrycznym brzuścu lekko zwężającym się przed prostym, zaokrąglonym wylewem (ryc. 1:4). Powierzchnia zewnętrzna z wyjątkiem partii tuż pod wylewem, którą podkreślono pięcioma bruzdami, pokryta została poziomymi pasami wklęsłych prostokątów (o wymiarach $0,1 \times 0,3$ cm) wykonanych radełkiem. Czerep pokryto angobą o barwie brązowej (RAL 8002) oraz cienką warstwą przezroczystego szkliwa – najprawdopodobniej solnego. Lekko spieczony, jednobarwny, jasnopomarańczowy (RAL 1034) przełam (o grubości 0,3 cm) świadczy o prawidłowo przeprowadzonym procesie wygrzewania. Powierzchnia wewnętrzna kubka o identycznej barwie jak przełam.

Fragment górnej partii cylindrycznego kubka o nr. inw. 127w/10 wyeksplorowano także w warstwie IV (ryc. 1:1). Powierzchnię, tuż pod prostym wylewem o krawędzi zaokrąglonej, ozdobiono siedmioma poziomymi bruzdami wymodelowanymi w czerepie. Poniżej kubek ozdobiono wklęsłymi odciskami (o wymiarach $0,2\text{--}0,25 \times 0,1\text{--}0,2$ cm) w kształcie zbliżonymi do prostokątów, trapezów i kwadratów, ułożonych w 6 poziomych pasów wykonanych radełkiem. Poniżej ornamentu wykonanego stemplem obrotowym występują poziome brudy. Spieczony, jednobarwny, jasnożółty (RAL 1015) przełam o grubości 0,4 cm. Powierzchnia wewnętrzna uzyskała identyczny kolor jak przełam. Natomiast zewnętrzna, pokryta cienką warstwą przezroczystego, błyszczącego szkliwa solnego, w wyniku bezpośredniego oddziaływania płomieni na czerep uzyskała barwę jasnobrązową (RAL 8001) o niejednolitej głębi koloru na całej powierzchni.

W warstwie IV odkryto również fragment części przydennej cylindrycznego kubka o nr. inw. 125w/10 (ryc. 1:7). Okaz ma płaskie dno noszące ślady odcinania od tarczy koła garncarskiego. Przejście w cylindryczny brzusec podkreślone jest delikatną pierścieniową stopką. Dolną część brzuśca ozdobiono poziomymi bruzdami. Przełam, o grubości 0,6 cm, jest lekko spieczony, jednobarwny, jasnożółty (RAL 1015). Powierzchnia wewnętrzna o identycznej barwie jak przełam, zewnętrzna pokryta brązową (RAL 8011) angobą i szkliwem solnym.

W warstwie V datowanej na koniec XV–początek XVI w. wyeksplorowano dwa ułamki o nr. inw. 134w/10 stanowiące fragmenty brzuśców cylindrycznych kubków. Pierwszy stanowi najprawdopodobniej środkową część brzuśca (ryc. 1:2). Ozdobiony

Ryc. 2. Poznań, ul. Posadzego 5. Ceramika kamionkowa z Bolesławca (oprac. A. Kowalczyk, na podstawie rys. J. Guźniczak)

Fig. 2. Poznań, ul. Posadzego 5. Stoneware from Bolesławiec (prepared by A. Kowalczyk, based on drawings by J. Guźniczak)

jest w górnej i dolnej partii wklęsłymi prostokątami o wymiarach 0,15–0,2 × 0,1–0,15 cm, układającymi się w poziome pasy wykonane radełkiem. Środkową partię pokrywają cztery poziome bruzdy wymodelowane w czerepie. Natomiast drugi ułamek to dolna część brzuśca pokryta poziomymi bruzdami (ryc. 1:3). Okazy posiadają lekko spieczony, jednobarwny, jasnożółty (RAL 1001) przełam o grubości 0,5 cm i tego samego koloru powierzchnię wewnętrzną. Z zewnątrz pokryte są angobą, która uzyskała barwę brązową (RAL 8011) i ciemnobrązową (RAL 8017), dodatkowo pokrytą cienką warstwą błyszczącego i przezroczystego szkliwa solnego.

Opisany zbiór zawiera wyroby z ośrodków garncarskich, których ułamki już wcześniej odkrywano w Poznaniu (Miazga i in. 2012, s. 50–52; Dębski 2013, s. 139–147; Kowalczyk 2012, 2014; Poklewska-Kozielińska 2013, s. 120–124). Potwierdza dotychczasowy stan badań na temat ilości, jakości i rodzaju form pojemników kamionkowych napływających do stolicy Wielkopolski z poszczególnych ośrodków garncarskich w późnym średniowieczu i nowożytności.

W literaturze przedmiotu ułamki kamionki bolesławieckiej, analogiczne do tych odkrytych na posesji przy ul. ks. Posadzego 5, datowane są na XVI–I. poł. XVII w. egzemplarzami odkrytymi w jamach z odpadami produkcyjnymi w Bolesławcu (Bober-Tubaj, Olejniczak 2012; Glinkowska i in. 2012, s. 193). Fragmenty z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu zarejestrowane w warstwie IVa datowanej na koniec XVI–pocz. XVII w. wpisują się w ramy chronologiczne ustalone w Bolesławcu, jak również pozwalają wnioskować o wczesnym napływie wyrobów z tego dolnośląskiego ośrodka do Poznania. Do wyrobów wyprodukowanych w Bolesławcu włączono fragment dzbanka ozdobiony na powierzchni zewnętrznej wymalowaną szklivem ziemnym linią falistą oraz motywem jodełki z kropkami nad bocznymi kreskami – ornamentem wykonanym za pomocą pędzla bezpośrednio na czerepie (ryc. 2:1). Cechy technologiczne i stylistyczne okazy z Ostrowa Tumskiego zadecydowały o przypisaniu go do kamionki bolesławieckiej, mimo że w Bolesławcu dotychczas nie odkryto naczyń zdobionych tego typu malaturą. Analogicznie ornamentowane fragmenty pojemników odkryto w Luboszowie, stan. 2, gm. Osiecznica (Kałagate 2009, s. 394). Malatury w postaci gałązek jodły i linii falistych oraz kropek wykonanych ciemną angobą na brzuścach naczyń (datowanych na XV w.) znane są z ośrodka produkującego kamionkę w Żytawie (Oettel 2000; Stephan 2004, s. 310–313; Krabath 2012, s. 301).

Niewiele uwagi poświęcono dotychczas wyrobom nieposiadającym muszelkowatego przełamu, które są lekko spieczone, z widoczną makroskopowo frakcją ziarnistą – zaliczanym przez niektórych badaczy do ceramiki kamionkowej. Na powierzchni zewnętrznej zdobione są stemplem obrotowym, pozostawiającym charakterystyczne odciski w kształcie prostokątów, kwadratów i wszelkiego rodzaju zygzaków. Z zewnątrz pokryte są angobą i szklivem solnym. Najprawdopodobniej produkowane były w wielu ośrodkach na terenie historycznych Łużyc i być może w zachodniej części Dolnego Śląska (por. Krabath 2012, s. 298–303). Pięć fragmen-

tów znalezionych na posesji przy ul. Posadzego 5 stanowi części cylindrycznych kubków. Ułamki wyeksplorowano w warstwie IV i V datowanej na koniec XV–początek XVI w. Porównywalne okazy, poza już wcześniej odkrytymi w Poznaniu, znane są z zachodniej Wielkopolski i woj. lubuskiego (Kowalczyk 2014 s. 36–37). Ułamek takiego samego naczynia datowany na XV w. znaleziono na zamku w Annaburg w pow. Wittenberga (Rode 2005, s. 40, abb. 6).

Omówiony zbiór obrazuje różnorodność formy naczyń kamionkowych używanych przez mieszkańców centralnej i północnej części Ostrowa Tumskiego w Poznaniu. Rozpoznano fragmenty kubków i dzbanów służących do spożywania płynów (głównie piwa i wina), butelek i naczyń kolbowatych do dystrybucji leków (wód mineralnych i maści bądź proszków; por. Glinkowska i in. 2012, s. 65; Kowalczyk 2012) oraz talerzy do jedzenia potraw płynnych. Te ostatnie w 2. poł. XVIII w. były sprowadzane ze środkowo-zachodniej Anglii (por. Dąbal 2013, s. 323–324). Dzięki zastosowaniu technologii produkcji polegającej na odlewie, forowaniu w prasach i gipsowych formach, talerze zdobią skomplikowane wypukłe wzory (Mountford 1971, s. 29–34).

BIBLIOGRAFIA

Antowska-Gorączniak O.

- 2013 Badania na stanowisku przy ul. Posadzego 5 w 2009/2010 r. – charakterystyka nawarstwień. W: H. Kóčka-Krez (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu* (t. 8, s. 19–60). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Bober-Tubaj A., Olejniczak A.

- 2012 Początki bolesławieckiego garncarstwa na podstawie archiwaliów, kronik i opracowań badawczych. W: A. Bober-Tubaj i in. (red.), *U źródeł bolesławieckiej ceramiki. Bolesławiec jako jeden z ośrodków garncarstwa środkowoeuropejskiego od XV do XVII w.* (s. 13–28). Jelenia Góra: Moniatowicz Foto Studio.

Dąbal J.

- 2013 Brytyjskie wyroby ceramiczne na gdańskim rynku produktów z XVIII i XIX wieku. *Archaeologia Historica Polona*, 21, s. 319–350.

Dębski A.

- 2013 Średniowieczne i nowożytne wyroby ceramiczne z posesji położonej przy ulicy Posadzego 5 na Ostrowie Tumskim w Poznaniu. W: H. Kóčka-Krez (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu* (t. 8, s. 61–202). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

Glinkowska B., Karpiński M., Orawiec T., Szwed T.

- 2012 Analiza formalna ceramiki ze stanowiska przy ul. Piaskowej w Bolesławcu. W: A. Bober-Tubaj i in. (red.), *U źródeł bolesławieckiej ceramiki. Bolesławiec jako jeden z ośrodków garncarstwa środkowoeuropejskiego od XV do XVII w.* (s. 31–203). Jelenia Góra: Moniatowicz Foto Studio.

Kałagate S.

- 2009 Fragmenty naczyń kamionkowych pochodzących z badań stanowiska Luboszów 2, gm. Osiecznica, woj. dolnośląskie. W: B. Gruszka (red.), *...ad Oderam fluvium... Księga dedykowana pamięci Edwarda Dąbrowskiego* (s. 387–397). Zielona Góra: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich. Oddział Lubuski.

- Kaniecki A.
2004 *Poznań. Dzieje miasta wodą pisane*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Kowalczyk A.
2008 *Ceramika kamionkowa z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu*. W: H. Kóčka-Krenz (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu* (t. 6, s. 225–286). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Kowalczyk A.
2012 *Jakie wody mineralne w XVIII i XIX w. pili mieszkańcy Ostrowa Tumskiego w Poznaniu*. *Ecclesia. Studia z dziejów Wielkopolski*, 7, s. 141–154.
- Kowalczyk A.
2014 *Naczynia kamionkowe z Poznania w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Krabath S.
2012 *Europejskie ośrodki produkcji kamionki we wczesnych czasach nowożytnych*. W: A. Bober-Tubaj i in. (red.), *U źródeł bolesławieckiej ceramiki. Bolesławiec jako jeden z ośrodków garncarstwa środkowoeuropejskiego od XV do XVII w.* (s. 263–328). Jelenia Góra: Moniatowicz Foto Studio.
- Miazga A., Sankiewicz P., Sikorski A.
2012 *Ceramika naczyniowa z badań wykopaliskowych przy murze Lubrańskiego na Ostrowie Tumskim w Poznaniu (ul. Posadzego 5)*. W: H. Kóčka-Krenz (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu* (t. 7, s. 43–103). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Mountford A.R.
1971 *An Illustrated Guide to Staffordshire Salt-Glazed Stoneware*. London: Barrie & Jenkins.
- Oettel G.
2000 *Mittelalterliche Töpfereien auf dem Kreuzfriedhof zu Zittau*. *Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins*, 27, s. 162–170.
- Poklewska-Kozieł M.
2013 *Ceramika naczyniowa*. W: P. Pawlak (red.), *Średniowieczny system obronny miasta Poznania. Odcinek północno-zachodni. Wyniki badań archeologicznych* (s. 97–161). Poznań: Muzeum Archeologiczne w Poznaniu.
- RA
2007 *RAL classic, 210 RAL – Farben*. Sankt Augustin: RAL – colours make the difference.
- Rode H.
2005 *Mittelalterliche Steinzeugproduktion in Bad Schmiedeberg, Ldkr. Wittenberg*. *Archäologie in Sachsen-Anhalt*, 3, s. 34–41.

LATE MEDIEVAL AND MODERN STONEWARE RECOVERED DURING 2010-2011
EXCAVATIONS AT UL. KS. POSADZEGO 5, POZNAŃ

Summary

This paper examines the stoneware recovered during 2010-2011 excavations at ul. Ks. Posadzego 5, Poznań. The potsherds were deposited in layers, which were formed once the residents of central and northern parts of Ostrów Tumski started to dump all kinds of garbage behind the

outer slope of the relics of the early medieval rampart and a defensive wall built during the reign of Bishop Jan Lubrański.

The assemblage consists of 128 potsherds, including 92 fragments of economic containers dated to the nineteenth-twenty centuries. There are 12 sherds of mineral water bottles, the Czech resort of Mariánské Lázně, the Karlovy Vary Region and in Niederselters in Hesse. The layer I-II yielded two fragments of stoneware plates produced between 1740 and 1770 in Staffordshire, central-west England (fig. 1: 8, 9). We identified a fragment of the belly of a jar produced in the seventeenth century in Trzebiel (inv. 150w/10; fig. 1:6). Fifteen fragments represent Bolesławiec pottery, dating from the second half of the sixteenth and seventeenth centuries. These are fragments of at least four vessels and one lid (fig. 2). The assemblage of potsherds from layer IVb, dating from the sixteenth century, was a fragment of a stoneware jug fashioned in Waldenburg (fig. 1:5). The last group consists of five pieces classified as Lusatian stoneware (fig. 1:1–4, 7).

The assemblage contains products from pottery centres, the sherds of which had already been discovered in Poznań, thereby confirming the current state of research on the quantity, quality and type of stoneware containers coming to the capital of Wielkopolska from different pottery centres in the Late Middle Ages and the modern period. It also illustrates the variety of stoneware forms used by the residents of the central and northern parts of Ostrów Tumski in Poznań.

Translated by Agnieszka Tokarczuk